

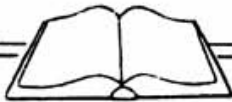

سخن از استاد الفقهاء و المجتهدين و بزرگ اندیشمندان گذشتگان و آیندگان از دانشمندان فقه و اصول، شیخ مرتضی انصاری است که در دقت و عمق نظر، جداً کم نظیر بود، شخصیتی که علم اصول و به تبع آن علم فقه را وارد مرحله جدیدی نمود و با تألیف آثار ارزنده‌ای همچون مکاسب و رسائل و تربیت شاگردان محققى که هر کدام به نوبه خود از مبرزین مجتهدين عصر خود به شمار می‌آمدند، خدمات شایانی به فرهنگ غنی اسلام انجام داد.

این شخصیت بلندآوازه که بنا به فرموده فرد طراز اول حوزه اش علامه نامدار حاج میرزا حبیب الله رشتی: «هو تالی العصمة علماً وعملاً»^۱ بود نابغه و مبتکر و محقق توانا و زاهد وارسته‌ای بود که بیش از یک قرن، فضلا و محققان علم اصول و فقه، ریزه خوار خوان پژوهشها و تحقیقات او هستند و مؤلفان و مدرسان و دریک کلام اساتید برجسته فقه و اصول بر آثار جاوید وی: رسائل و مکاسب حواشی و تعلیقات زیادی نوشته‌اند تا بتوانند افقهای ناپیدای نوآوریهای آن یگانه دوران را برای جویندگان و پژوهشگران فقه شیعه

.....

۱ - بدایع الاصول/ ۴۵۷.

روشن نمایند.

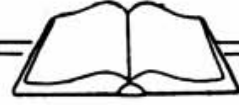
معظم له در ۱۸ ذیحجه ۱۳۱۴ در دزفول متولد شد و تحصیلات مقدماتی خود را نزد پدر دانشمندش شیخ محمدامین به پایان رسانید، پس از آن در حالی که هنوز نوجوانی بیش نبود به همراه پدرش راه عتبات عالیات را که در آن زمان بزرگترین مراکز علمی و تحقیقاتی شیعه در آن - مخصوصاً نجف اشرف - قرار داشت در پیش گرفت و در آنجا تا نیل به درجه عالی اجتهاد و تحقیق به ادامه تحصیل پرداخت و بعد از چهار سال به ایران بازگشت و پس از آن مسافرت‌های متعددی را به عراق و شهرهای مختلف ایران برای استفاده از حوزه علمی دانشمندان و بزرگانی همچون سید محمد مجاهد، شریف العلماء مازندرانی، ملا احمد نراقی، شیخ موسی کاشف الغطاء و شیخ علی کاشف الغطاء انجام داد و پس از بهره‌برداری‌های فراوان از محضر اساتید یاد شده به چنان مقام بلندی از علم و تحقیق نائل شد که استاد مسلم و منحصر به فرد معارف اسلامی بالخصوص فقه و اصول گردید و در حدود سالهای ۱۲۵۲ و ۱۲۵۳ در عراق کار تدریس و تحقیق و تدوین مطالب فقهی را آغاز نمود و صدها دانشمند و مجتهد مانند آخوند ملا محمد کاظم خراسانی، میرزا محمد حسن شیرازی، آخوند ملا حسینقلی همدانی و سید جمال الدین اسدآبادی و... که هر کدام پس از وی منبع سرشاری از علوم و معارف اسلامی بشمار می‌آمدند از حوزه درسی وی پا به عرصه تحقیق گذاشتند.

او پس از شیخ محمد حسن نجفی (صاحب جواهر) به مرجعیت عامه مسلمین رسید ولی مسئولیتهای سنگین زعامت، او را از کار تحقیق و تألیف باز نداشت و بیش از سی جلد کتاب علمی و تحقیقی از آن جمله رسائل و مکاسب را در همین دوران زعامت، از خود به یادگار گذاشت. این دو کتاب در میان علماء شهرت فراوانی پیدا کرده و تا امروز در کلیه حوزه‌های علمی شیعه جزو کتب درسی بوده و منبع استفاده دانشجویان و پژوهشگران علوم اسلامی قرار گرفته‌اند زیرا در میان کتابهایی که به وسیله دانشمندان و متخصصین مربوطه در رابطه با احکام تجارت و فن اصول به رشته تحریر کشیده شده، جامع‌تر و مفیدتر از مکاسب و رسائل شیخ کتابی نوشته نشده است.^۲

.....

۲ - شرح حال و فهرست آثار و تألیفات ایشان را در این کتابها ببینید:

مستدرک الوسائل ج ۳/ ۳۸۲، روضات الجنات ج ۱/ ۹۸، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری، اعلام

در این جا تذکر این نکته خالی از فائده نیست که:

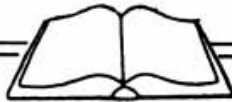
هر چند کتاب رسائل تألیف مرحوم شیخ انصاری است و شیخ در تدوین مطالب این کتاب سنگ تمام گذاشته و لکن بانظر خود شیخ تغییراتی چند توسط میرزای شیرازی بزرگ در آن بعمل آمده است استاد آقا عزالدین زنجانی نقل کردند که روزی پدرم (امام جمعه زنجان) در نجف اشرف به منزل سبط الشیخ انصاری وارد می شوندم سبط الشیخ می گویند: مایلید رسائل به خط خود شیخ را ببینید؟ ایشان اظهار خوشوقتی می کنند و سبط الشیخ کتاب رسائلی که به خط خود شیخ بود می آورند، مرحوم امام جمعه زنجان مشاهده می کنند که مطالب کتاب از اصالة الطهارة به بعد به نحوی عوض شده که گویا دوباره نویسی شده است، علت را جویا می شوندم، سبط الشیخ اظهار می دارد که این تغییرات به درخواست خود شیخ، توسط میرزای شیرازی بزرگ صورت گرفته است.

و کتابشناس بزرگ علامه شیخ آقا بزرگ تهرانی می نویسد:

«علامه سید حسن صدر نقل می کند که نوشته هائی را نزد میرزای شیرازی دیدم که نظراتش را ذیل تحقیقات شیخ مرتضی انصاری یادداشت کرده بود. شیخ مرتضی نیز در زیر آن نظرات، پاسخ های لازم را به خط خود داده بود پس از آن باز میرزا به طرح سؤالی دیگر پرداخته و باز شیخ به جوابگویی برخاسته بود و همینطور تمام نوشته های به همین شیوه ادامه داشت. علامه سید حسن صدر سپس می افزاید: زمانی که میرزا این نوشته ها را به من نشان می داد گفت: «جناب شیخ مرتضی در اواخر حیاتش از من خواست در کتاب رسائل او تجدید نظر کرده و آن را تنقیح کنم با وجودی که ایشان چندبار تکرار کرد ولی من به لحاظ احترام به استاذ از قبول این امر سرباز زدم.»

رتال جامع علوم انسانی

.....
→
المکاسب فی الاشخاص والکتب، ریحانة الادب ج ۱/۱۸۹، فوائد الرضویه/۶۶۴، معجم مؤلفی الشيعة/۴۸، علماء معاصرین/۴۶۴، علم الاصول تاريخاً و نظوراً/۱۷۹، مقدمة فراند با تحقیق عبدالله نورانی، اعیان الشيعة ج ۱۰/۱۱۷، معارف الرجال ج ۲/۳۹۹، الکنی واللقاب ج ۲/۳۵۹، احسن الودیعة ج ۱/۱۴۷، الاعلام ج ۸/۵۵، مصفی المقال/۴۵۵، المآثر/۱۳۶، معجم رجال الفكر و الادب فی النجف/۴۶، العرفان ج ۳/۹۵۸، هدیة الاحباب/۱۸۶، گنجینه دانشمندان ج ۵/۱۳۹، وفيات العلماء/۱۷۸، مؤلفین کتب چاپی ج ۶/۱۲۶ آفتاب فقاہت، الفیث الساری فی احوال العلامة الانصاری (از باقر ساعدی، خطی است) دایرة المعارف تشیع ج ۱/۱۴۸ و قصص العلماء/۱۰۶.

و همچنین مرحوم شیخ در طی تدریس درس اصول، در مطالب کتاب دخل و تصرفاتی می‌کردند بدین جهت اگر به نظر می‌رسد که احیاناً در موردی، مطالب ارتباطی با هم ندارد از قبیل «إِنْ قُلْتُمْ» که در مبحث دلیل انسداد وجود دارد که با «قُلْتُمْ» آن متناسب نیست این دلیل آن است که «إِنْ قُلْتُمْ» مال یک دوره تدریس بوده و «قُلْتُمْ» که در ذیلش قرار داده شده مربوط به دوره بعدی تدریس است.

اینک به معرفی شروح و حواشی رسائل در ضمن هفت بخش می‌پردازیم:

بخش اول: شروح و حواشی چاپ شده

بخش دوم: شروح و حواشی خطی بر تمام کتاب

بخش سوم: شروح و حواشی خطی بر قسمتی از کتاب

بخش چهارم: ترجمه و شروح فارسی

بخش پنجم: تلخیص‌ها

بخش ششم: نظرخواهی از اساتید در مورد بهترین شرح و حاشیه

بخش هفتم: چاپهای مختلف فرائد.

بخش اول: شروح و حواشی چاپ شده

سید محمد بن محمد تقی حسینی تنکابنی

۱ - ابضاح الفرائد

(م ۱۳۵۹)

وی از شاگردان میرزای آشتیانی است و حاشیه‌ای هم بر مکاسب دارد. کتاب در

۱۳۵۸ در تهران در سه جلد به چاپ رسیده است.^۳ *مطالعات فریبگی*

میرزا موسی بن جعفر آقا

۲ - اوثق الوسائل فی شرح الرسائل

تبریزی، تقریر بحث حاج سید حسین آقا کوه کمری (م ۱۲۹۹)

وی در سال ۱۳۰۷ هجری کتاب فوق را در تبریز منتشر ساخت، مرحوم ملا علی

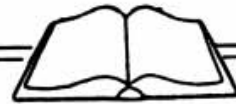
واعظ خیابانی می‌نویسد (از بهترین شرحهای رسائل استادش شیخ انصاری و محل استفاده

متبحرین می‌باشد.

.....

۳ - معجم مؤلفی الشيعة ۱۰۹، الذريعة ۱۶۱/۶، ج ۷۶/۲۶، فهرست کتابهای چاپی عربی/۱۰۷،

زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۲۸۳.

آیه الله صدر فرمودند: «اوثق شرحی است که هم به درد مبتدی می خورد و هم به درد مُنتهی».

ضمناً مرحوم شیخ رساله ای در باب «اخبار من بلغ» دارد که مستقل چاپ شده^۴ و مؤلف اوثق تمام آن را در ضمن کتاب خود آورده است.

۳ - بحر الفوائد فی شرح الفرائد
میرزا محمد حسن آشتیانی
(۱۳۱۹م)

مؤلف کتاب از شاگردان برجسته شیخ اعظم انصاری و از پیشتازان مبارزه با «انحصار دخانیات و قرارداد ۱۸۹۰ رژی» است که در زمان خود اعلم علمای تهران بوده است.

علامه منتبِع حاج آقا بزرگ تهرانی می نویسد: «وقد ألف علی (الرسائل) قرب اربعین حاشیة اعزها مادة واكثرها نفعاً حاشیة المترجم... هو اول ناشر لتحققات الشيخ الانصاری فی ایران»^۵.

بحر الفوائد در ۱۳۱۵ چاپ شده^۶ و پس از آن بارها به طور افست منتشر گردیده و اخیراً توسط انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی افست گردیده است.

۴ - حاشیه فرائد الاصول
آخوند ملامحمد کاظم خراسانی
بصیرتی - قم

مرحوم آخوند دو حاشیه بر رسائل دارند یکی به نام حاشیه القدیمة علی فرائد الاصول که هنوز چاپ نشده و دیگری در الفوائد (الحاشیة الجدیة علی الرسائل). تاریخ فراغت از حاشیه مبحث ظن، شوال ۱۳۰۲ق، و از برائت و اشتغال در جمادی الثانیة ۱۲۹۵ق. و قسمت استصحاب، محرم ۱۲۹۴ق و تعادل و ترجیح، در سال ۱۲۹۱ق.

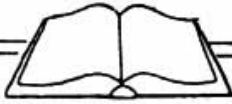
در الفوائد فی شرح الفرائد بارها در تهران و تبریز به چاپ رسیده، چاپ طهران

.....

۴ - شهداء الفضیلة / ۳۸۷، علماء معاصرین / ۳۷۵، الذریعة ج ۲ / ۴۷۳ و ج ۶ / ۱۶۱، معجم مؤلفی الشیعة ۹۸، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۳۱۳، ایضاح الطریقة ج ۱ / ۲۳۹.

۵ - رک نقباء البشر فی القرن الرابع عشر ج ۱ / ۳۹۰.

۶ - الذریعة ج ۳ / ۴۴، ج ۶ / ۱۵۵، علماء معاصرین / ۷۱، ریحانة الادب ج ۲، مؤلفین کتب چاپی ج ۱ / ۲۵۳۸، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری / ۲۲۷.

۱۳۱۸ق، سنگی وزیری ۳۷۲ صفحه است البته این حاشیه چاپهای دیگری هم دارد که چاپ ۱۳۱۸ مصحح و بسیار کم غلط است ناگفته نماند که دره‌امش این چاپ رساله‌های زیر نیز به چاپ رسیده است.

۱- رساله جعفریه ۲- صیغ العقود، هردو از محقق کرکی ۳- رساله میراثیه فاضل عمیدی ۴- رساله رضاعیه مجلسی ۵- رساله رضاعیه محقق کرکی ۶- رساله حریریة شیخ بهائی ۷- رساله خراجیه محقق اردبیلی ۸- رساله مختصره خراجیه محقق اردبیلی ۹- رساله تحدید الکر مجلسی ۱۰- رساله فی الغیبة ۱۱- رساله فی احکام اهل الآخرة از سید مرتضی.

استاد سید جلال‌الدین آشتیانی می‌نویسد «آخوند تعلیقه خود بر رسائل را که بسیار تحقیقی و با ارزش است در اوائل جوانی خود که شاید ۲۶ یا ۲۷ سال نداشت تألیف نمود.»

قابل توجه است که حاشیه مرحوم آخوند خراسانی که بدون تردید یکی از گرانبهارترین آثار اصولی به شمار می‌آید در شیوه نگارش به نحوی ترتیب یافته که به گونه تألیف مستقلی قابل بهره‌برداری است و به همین جهت مرحوم آیت‌الله حاج سید احمد زنجانی در یکی از تألیفات خود نوشته‌اند که ارتباط فصول با قوانین بیشتر از ارتباط حاشیه مرحوم آخوند با رسائل است با اینکه آن دو، دو تألیف مستقل و این دو، حاشیه و متن می‌باشند.^۷

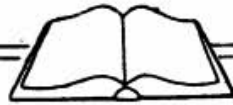
۵- حاشیه علی الفرائد الاصول شیخ محمد حسن فرزند ملاصغر بارفروشی معروف به شیخ کبیر (۱۳۴۵م) طهران، این حاشیه در ۲ جلد در سال (۱۳۳۲ق) به چاپ رسیده است. سنگی، رحلی ۳۳۵-۳۱۷ صفحه.^۸

۶- حاشیه علی رسائل الحاج شیخ مرتضی الانصاری شیخ محمد رضا نوری ۴۸۱ص، ناشر: حاج شیخ جمال‌الدین نوری. پالتوئی

.....

۷- معجم مؤلفی الشیعة/۱۵، مجموعه رسائل فیلسوف کبیر سبزواری، مؤلفین کتب چاپی ج ۱۵/۵، الذریعة ج ۱۶۰/۶.

۸- ریحانة الادب ج ۳/۳۱، مؤلفین کتب چاپی ج ۲/۸۲، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۳۶۵، الذریعة ج ۱۵۶/۶.

۷- حاشیه علی فرائد الاصول شیخ مهدی کجوری (م ۱۲۹۳)

وی از شاگردان صاحب جواهر بوده و کتاب را در عصر مؤلف نوشته و به وی عرضه نمود و مؤلف آن را تحسین کرده است. ۵۱۵ صفحه، در ایران به چاپ رسیده است. ۱۳۰۵ ق، سنگی، رحلی، خط کاظم بن عباسعلی خونساری.^۱

۸- حاشیه بر رسائل مولی رحمة الله^{۱۰}

۹- درر الفوائد سید یوسف مدنی تبریزی مطبعه

علمیه - قم.

تاریخ نشر اول (۱۳۸۰ ق) و ج ۲ در جمادی الثانیة ۱۴۰۱ در ۳۹۸ ص مؤلف محترم از شاگردان میرزا فتاح شهیدی است و شرحی بر کفایه و مکاسب هم دارد. شرح کتاب فوق با عنایت و تشویق مرحوم آیت الله بروجردی به چاپ رسیده و تا کنون دوبار تجدید چاپ شده است و به طوری که از مؤلف شنیدم ۷ جلد است که ۵ جلد آن منتشر شده است.

۱۰- شرح رسائل شیخ مصطفی اعتمادی

کتابفروشی جعفری - مشهد

۱۱- عمدة الوسائل فی الحاشیة علی الرسائل سید عبدالله بن محمد طاهر موسوی طاهری شیرازی (م ۱۴۰۵) ۴ جلد چاپ شده، نجف، ۱۳۶۵ ق، سربی، خشتی.^{۱۱}

۱۲- الفوائد الرضویة علی الفرائد المرئضویة حاج آقا رضا

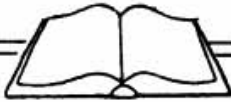
همدانی بن آقا محمد هادی (م ۱۳۲۳) و مطالعات فریبگی
مؤلف، صاحب مصباح الفقیه و از اکابر محققین و از شاگردان میرزا محمد حسن شیرازی (ره) است.

.....

۹- الذریعة ج ۱/۶، معجم مؤلفی الشيعة ۲۴۴، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۳۸۵، مؤلفین کتب چاپی ج ۴۲۸/۶.

۱۰- زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۳۸۷.

۱۱- چهره ای پرفروغ از مشعلداران اسلام و فقاها و انقلاب/۲۸۱، معجم مؤلفی الشيعة/۱۳۵، مؤلفین کتب چاپی ۳/۹۷۳، الذریعة ج ۳۴۲/۱۵.

در تهران در سال ۱۳۱۸ چاپ سنگی شده و ۱۴۱ صفحه دارد که مؤلف بزرگوار در سنه ۱۳۰۶ هجری از تألیف آن فارغ گشته است. ۱۲

۱۳ - الفوائد السنیة والدرر النجفیة
شیخ محمدطه آل حاج نجف
(م ۱۳۲۳)

مؤلف پس از فوت میرزای شیرازی (ره) مرجعیت تامه در بین اعراب پیدا کرد. ۱۳
۱۴ - فوائد الاصول حاشیة علی فرائد الاصول
شیخ محمد علی
بن حسن بن محمد قاپچی خراسانی کاظمی.

تقریرات نائینی (ره) است ۴ جلد، نجف، در تهران و قم هم چاپ شده است.
۱۵ - فرائد الفرائد
حاج ملاغلامرضا قمی فرزند حاج رجب
علی معروف به حاج آخوند. (م ۱۳۳۲)

معظم له از علمای بزرگ و از تلامذه مرحوم شیخ اعظم انصاری و مرحوم میرزا شیرازی و میرزا حبیب الله رشتی است، مؤلف در ۱۳۱۲ از تألیف آن فارغ شده و در طهران ۱۳۱۴ ق، به صورت سنگی، وزیری چاپ شده است. ۱۴

۱۶ - مصباح الوسائل فی شرح الرسائل
حاج آقا سید محمد بن
سید عبدالکریم موسوی تبریزی شهیر به مولانا (م ۱۳۶۳ ق) چاپ تبریز ۱۳۴۳ ق سنگی،
مطبعه علمیه ۱۵+۴۲۷ صفحه ۱۵

۱۷ - محجة العلماء
شیخ هادی طهرانی
در تهران به چاپ رسیده است. ۱۶

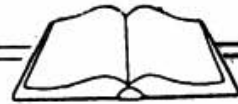
.....

۱۲ - اعیان الشیعة ۳۶ - ۶۲ - ۷۷، معجم المؤلفین ج ۴/۱۵۶۴، الذریعة ج ۱۰۷/۱۰۷، مؤلفین کتب چاپی ج ۳/۲۰۷، علماء معاصرین ۷۶، احسن الودیعة ج ۱/۱۷۹۱.
۱۳ - ریحانة الادب ج ۳/۳۵۱، الذریعة ج ۶/۱۵۷، علماء معاصرین ۸۳، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۲۷۴.

۱۴ - الذریعة ج ۶/۱۶۰ و ۱۶۴/۱۷، رجال قم ۹۹، نقباء البشر/۶۵۷، هدیه الرازی الی الامام المجدد الشیرازی/مختار البلاد ۱۷۳، مؤلفین کتب چاپی ج ۴/۶۹۵، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۲۹۸.

۱۵ - ریحانة الادب ج ۴/۹۸، معجم مؤلفی الشیعة ۳۱۲ علماء معاصرین/۱۹۲، مؤلفین کتب چاپی ج ۵/۵۷۱، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری ۳۸۳.

۱۶ - الذریعة ج ۶/۱۶۲، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری /۳۲۰.

حاج سید محمد باقر یزدی فرزند

۱۸ - وسیلة الوسائل

سید مرتضی (م ۱۲۹۸ق)

از شاگردان شیخ انصاری و مرحوم میرزای شیرازی (قدس سره) بوده است مؤلف ابتدا آن را غایة المأمول و نهاية المسئول فی شرح فرائد الاصول نام نهاد. در آخر کتاب اثر دیگر مؤلف «حل العقول لعقد الفحول فی علم الاصول» چاپ شده است.^{۱۷}

بخش دوم: شروح و حواشی خطی بر تمام کتاب

شیخ محمد حسین فرزند

۱۹ - اشرف الوسائل الی فهم الرسائل

مهدی سلطان آبادی (م ۱۳۱۴م)

حاشیه مختصری است بر رسائل، وی کتابی دیگر بنام توضیح الدلائل علی ترجیح مسائل الرسائل و حاشیه مفصل دیگری بر این کتاب بنام حل المعاهد عن وجوه الفرائد دارد. مؤلف از شاگردان میرزای مجدد شیرازی است.^{۱۸}

محمد حرزالدین^{۱۹}

۲۰ - تعلیقة علی کتاب الرسائل

مؤلف کتاب معارف الرجال

سید محسن حجت بن سید

۲۱ - تبیان فی فرائد الاصول

محمد^{۲۰} (م)

شیخ هادی طرفی بن

۲۲ - تعلیقة علی رسائل الشیخ الانصاری

شیخ (م ۱۳۵۸) ^{۲۱}

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

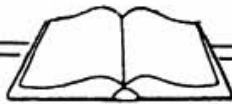
۱۷ - الذریعة ج ۶/۱۵۳، وج ۷/۷۲، هدیة الرازی الی الامام المجدد الشیرازی، مؤلفین کتب چاپی ج ۲/۷۹، فهرست نسخه های خطی کتابخانه های آیت الله نجفی مرعشی ج ۲/۳۷۳، آشنائی با چند نسخه خطی - دفتر اول - ۱۳۹، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/ ۳۶۰، معجم مؤلفی الشيعة/ ۴۵۸.

۱۸ - زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/ ۳۶۸، نقباء البشر/ ۶۶۰.

۱۹ - معارف الرجال (مقدمه) ص ۱۲.

۲۰ - گنجینه دانشمندان ج ۲/۱۳۲.

۲۱ - معارف الرجال ج ۳/۲۳۶.

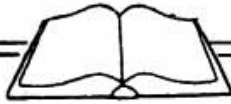

- ۲۳ - تعلیقه بر فرائد حاج سید محمد علی ابطحی سدهی فرزند سید مهدی حسینی (۱۳۷۱ م).
- تذکره القوریادانشمندان و بزرگان اصفهان/ ۴۰۹.
- ۲۴ - تنقیح المسائل فی التعالیق علی الرسائل شیخ فتحعلی زنجانی^{۲۲}
- ۲۵ - التعلیقه الکبیره علی فرائد الانصاری شیخ مولی احمد بن علی اکبر مراغی (م ۱۳۱۰)
- مؤلف از شاگردان شیخ انصاری و حاج سید حسین کوه کمری است. ۲۳
- ۲۶ - الحاشیه علی الرسائل شیخ محمد بن محمد حسین اشکوری نجفی^{۲۴} (م ۱۳۵۶)
- ۲۷ - حاشیه علی فرائد الاصول حسن علی بن عبدالله بن محمد بن علی بن عیسی بن بدر قطفی (م ۱۳۳۴). معظم له حاشیه ای هم بر کفایة الاصول دارد. ۲۵
- ۲۸ - حاشیه بر فرائد حاج آقا حسین بروجردی (م ۱۳۸۰) ۲۶
- ۲۹ - حاشیه رسائل مؤلف یکی از شاگردان صاحب جواهر است. ۲۷
- ۳۰ - الحواشی علی الفرائد سید علی مشهور به جانی ابن سید حسین بن سید موسی بن سید میرابراهیم بنا حسینی از اول حجیت قطع تا آخر تعادل و تراجم، ج ۲، تاریخ فراغت از جلد ثانی ۲۸۱۳۰۵
-
- ۲۲ - احسن الودیعه ج ۹۱/۲، علماء معاصرین ۳۵۹، الذریعه ج ۱۶۰/۶.
- ۲۳ - الذریعه ج ۱۵۳/۶، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/ ۱۹۰، ریحانة الادب ج ۲۸۲/۴.
- ۲۴ - الذریعه ج ۶۷/۲۶.
- ۲۵ - اعلام الشیعه ج ۴۵۳/۱، معجم المؤلفین ج ۲۵۶/۳، الفتح، عدد ثالث و رابع (نشریه طلاب حجاز)/ ۷۰.
- ۲۶ - آثار الحجّه ج ۲۰/۲.
- ۲۷ - الذریعه ج ۱۵۴/۶.
- ۲۸ - الذریعه ج ۲۶۷/۲۶.

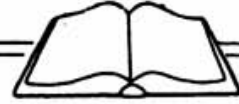

- عبدالصمد بن احمد جزائري
٣١ - حاشية على فرائد الاصول .
(١٣٣٧ق) ٢٩
- ميرزا محسن دوزدوزاني ٣٠
حاج سيد صادق روحاني
ميرزا كاظم تبريزي بن فرج الله ٣١
شيخ عبدالحسين طريحي بن شيخ نعمة
٣٢ (١٢٩٢م)
- شيخ حيدر علي منتفقي بن شيخ
٣٦ - حاشية بررسائل
محمد علي (١٣١٤م) ٣٣
- محمد بن شيخ محمد حس ٣٤
سيد محمد شريف تويسركاني بن سيد
محمد طاهر (١٣٢٢م) ٣٥
- ملا محمد حسين بن محمد جعفر فشاركي
٣٩ - حاشية بررسائل
(١٣٥٣م) ٣٦
- شيخ اسد الله زنجاني (١٣٥٤هـق) ٣٧
٤٠ - حاشية بررسائل
- مهدى بن صالح حسيني نجفي ٣٨
٤١ - حاشية على فرائد الاصول

-
- ٢٩ - معجم مؤلفي الشيعة / ١١٨، گنجينه دانشمندان ج ٤٠٨/٥ .
٣٠ - گنجينه دانشمندان ج ١٤٥/٢ .
٣١ - گنجينه دانشمندان ج ٢٤٢/٢ .
٣٢ - معارف الرجال ج ٢٧/٢ .
٣٣ - معارف الرجال ج ١١٥/٢ .
٣٤ - ماضي النجف و حاضرها ج ٤٦/٢، معجم رجال الفكر و الادب في النجف / ٤٦ .
٣٥ - گنجينه دانشمندان ج ٣٣١/٣، نقباء البشر / ٨٣٦ .
٣٦ - ریحانة الادب ج ٣٤٢/٤ .
٣٧ - ریحانة الادب ج ٣٨٥/٢ .
٣٨ - معجم مؤلفي الشيعة / ١٤٠ .

- ۴۲ - حاشیه علی فرائد الاصول (مشهور به سید آقا م ۱۰۳۳ ق) ۳۹
آقا محمد تقی بن رضا قزوینی
- ۴۳ - حاشیه علی فرائد الاصول نجفی کیشوان (م ۱۳۵۶) ۴۰
محمد حسین بن کاظم موسوی
- ۴۴ - حاشیه علی فرائد الاصول مجیراوی
صاحب تکملة گوید مؤلف از اجله تلامیذ شیخ انصاری بوده است. ۴۱
علی بن محمد جواد مرندی
- ۴۵ - حاشیه علی فرائد الاصول تاریخ فراغت از تألیف ۱۳۳۰ ۴۲
محمد شریبانی معروف به فاضل شریبانی
- ۴۶ - حاشیه رسائل فرزند فضلعلی (م ۱۳۲۲)
معظم له پس از وفات سید کوه کمری و میرزای مجدّد شیرازی مرجع تقلید اکثر شیعه شد. وی حاشیه ای هم بر مکاسب دارد. ۴۳
- ۴۷ - حاشیه بر رسائل شیرازی ۴۴ (م ۱۴۰۲)
شهید سید عبدالحسین دستغیب
- ۴۸ - حاشیه بر رسائل مؤلف از شاگردان میرزای نائینی (ره) بوده است. ۴۵
شیخ محمد باقر زنجانی (م ۱۳۹۴)
- ۴۹ - حاشیه بر رسائل جواد (م ۱۳۵۲)
شیخ محمد رضا معزی بن شیخ محمد وی علاوه بر مراتب علمی، در سیاست نیز یگانه عصر خود و از شاگردان صاحب
-
- ۳۹ - الذریعة ج ۱۵۶/۶، ریحانة الادب ج ۱۱۱/۳، معجم مؤلفی الشيعة/۳۱۶.
۴۰ - الذریعة ج ۱۵۶/۶، معجم مؤلفی الشيعة/۳۵۵.
۴۱ - الذریعة ج ۱۵۹/۶، معجم مؤلفی الشيعة/۳۸۴.
۴۲ - الذریعة ج ۱۵۸/۶، معجم مؤلفی الشيعة/
۴۳ - ریحانة الادب ج ۱۸۵/۳، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۳۰۶.
۴۴ - شهدای روحانیت شیعه در یکصد ساله اخیر ج ۵۸۱/۱، گنجینه دانشمندان ج ۴۴۴/۵.
۴۵ - گنجینه دانشمندان ج ۲۳۴/۵.

- کفایه بوده است. ۴۶
- ۵۰ - حاشیه رسائل
(۱۳۴۱م)
تاریخ فراغت از تألیف: ۱۳۲۵
- ۵۱ - حاشیه بر رسائل
(۱۳۵۵م) ۴۷
- ۵۲ - حاشیه رسائل
حاج محمدحسن (۱۳۳۲م) ۴۸
- ۵۳ - حاشیه رسائل
محمد تقی ۴۹
- ۵۴ - حاشیه رسائل
فرزند سید اسماعیل.
- وی که در اواخر عمر از بزرگان مدرسه منصوریه بود از شاگردان مرحوم میرزای شیرازی بوده و بر مکاسب هم حاشیه ای دارد. ۵۰
- ۵۵ - حاشیه رسائل
میرزا نصرالله فارسی (۱۲۹۱م) ۵۱
- ۵۶ - حاشیه بر رسائل
شیخ محمدحسین بن شیخ هاشم کاظمی
(۱۳۰۸م)
- ۵۷ - حاشیه بر رسائل
وی از شاگردان صاحب جواهر و شیخ انصاری (قدس سرهما) است. ۵۲
ملانظر علی طالقانی (۱۳۰۶م)

.....

۴۶ - گنجینه دانشمندان ج ۵/۱۴۷، نقباء البشر/۷۴۴.

۴۷ - گنجینه دانشمندان ج ۵/۱۴۴.

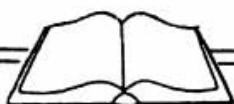
۴۸ - احسن الودیعة ج ۲/۸۰.

۴۹ - احسن الودیعة ج ۲/۷۳.

۵۰ - هدیه الرازی الی الامام المجدد الشیرازی/

۵۱ - معارف الرجال ج ۳/۲۰۳، الذریعة ج ۶/۱۶۲.

۵۲ - احسن الودیعة ج ۲/۱۹، علماء معاصرین/۱۶.

- از شاگردان صاحب جواهر و شیخ انصاری است. ۵۳
- ۵۸ - حاشیه بر رسائل سید میرزا هادی خراسانی حائری ۵۴ (م ۱۳۶۸)
- ۵۹ - حاشیه بر رسائل سید احمد آقا خسرو شاهی ۵۵
- ۶۰ - حاشیه علی الرسائل میرزا محمد حسین آقا تبریزی
- خیابانی (م ۱۳۹۲ ق). تقریر بحث استادانش شیخ الشریعة اصفهانی و آقا ضیاء الدین عراقی است. ۵۶
- ۶۱ - الحواشی علی الرسائل فی الاصول علی بن عبدالله نجفی مظفر. ۵۷
- ۶۲ - حاشیه فرائد الاصول شیخ فضل الله بن عباس نوری خطی، ۱۹ رجب ۱۲۹۲ ۵۸
- ۶۳ - حاشیه رسائل سید ابوتراب خوانساری بن ابوالقاسم ۵۹ (۲) صاحب اعیان الشیعة می نویسد: کان محققاً مدققاً فقیهاً اصولیاً، له الید الطولی فی علم الرجال و اوسع الاطلاع فیہ جداً. ۶۰
- ترجمه او در مجله نور علم دوره ۴، دوم شماره ۸ آمده است .
- * لازم به تذکر است که ترتیب کتب معرفی شده در کتاب شناسی کتب درسی به ترتیب حروف الفبا است .
- ادامه دارد
-
- ۵۳ - معارف الرجال ج ۳/۲۰۶، ریحانة الأدب ج ۴/۴۱۹، زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۳۱۹، احسن الودیعة ج ۱/۱۱۱، علماء معاصرین/۲۸.
- ۵۴ - علماء معاصرین/۲۴۴، معارف الرجال ج ۳/۲۳۳.
- ۵۵ - علماء معاصرین/۳۵۴.
- ۵۶ - زندگانی و شخصیت شیخ انصاری/۳۶۷، علماء معاصرین/۳۹۸، نقباء البشر/۵۵۹، الذریعة ج ۷/۹۷.
- ۵۷ - اعیان الشیعة ج ۴۱/۳۴۵، معجم المؤلفین ج ۷/۱۳۹.
- ۵۸ - فهرست نسخه های خطی کتابخانه عمومی آیت الله مرعشی ج ۲ ص ۳۲.
- ۵۹ - الذریعة ج ۱/۱۵۱، مجله نور علم دوره دوم، شماره ۸ ص ۸۸
- ۶۰ - اعیان الشیعة ۸/۲۹.